

Klára BRŮHOVÁ et al., *Ženy v architektuře: kritické studie a genderové analýzy českého architektonického prostředí po roce 1945* = *Women in architecture: critical studies and gender analyses of the Czech architectural setting after 1945*, [Praha], UMPRUM 2024, 414 s. ISBN 978-80-88622-10-9.

Kolektivní monografie *Ženy v architektuře: kritické studie a genderové analýzy českého architektonického prostředí po roce 1945* představuje jeden z klíčových výstupů výzkumného projektu *Architektura. Ženy, emancipace, architektura v druhé polovině 20. století*, podpořený Grantovou agenturou České republiky. V rámci projektu také vznikla rozsáhlá online databáze mapující činnost architektek působících v českých zemích po roce 1945, která je volně a bezplatně přístupná. Monografie vydaná v roce 2024 Vysokou školou uměleckoprůmyslovou ve spolupráci s Národní galerií zkoumá téma žen v architektuře druhé poloviny 20. století nejen optikou dějin architektury, ale i v širších mezioborových souvislostech sociologie, kulturní historie a genderových studií. Publikace je zpracována dvojjazyčně, každá kapitola je nejprve uvedena v českém a poté v anglickém jazyce. Knihu doprovází rozsáhlý soubor obrazového materiálu, který čerpá z bohatého spektra pramenů – od soukromých archivů architektek a jejich rodin (např. Zdeny Zábrodské, Lenky Žižkové, Radomíry Sedlákové, Heleny Jiskrové, Naděždy Vaníčkové aj.), přes sbírky Národní galerie a Národního technického muzea, až po materiály z dobového tisku (zejména *Architektura ČSR*) a archivní fondy dalších vzdělávacích institucí.

Pozornost je věnována okolnostem výkonu architektonické profese, systému vzdělávání, propojení profesního a rodinného života, otázkám institucionální viditelnosti a uznání práce architektek i samotné konstrukci dějin architektury, která je zde kriticky analyzována z genderového hlediska. Tematické zaměření publikace odráží dlouhodobé úsilí o narušení tradičně androcentrického výkladu českých dějin architektury a o rozšíření badatelské perspektivy směrem k ženám, jejichž přítomnost v architektonické kultuře sice nebyla zcela opomíjena, avšak dosud postrádala systematictější zpracování v širších souvislostech. Monografie je zastoupena jednotlivými studiemi, na kterých se podílel širší kolektiv autorek z různých oborů – od dějin architektury přes sociologii až po dějiny žen a genderu. K hlavním řešitelkám projektu patří Klára Brůhová, Petra Hlaváčková, Helena Huber-Doudová, Šárka Malošíková a Nikola Zahrádková. Mezi přispěvatelkami však najdeme také historičku Denisu Nečasovou, která se dlouhodobě věnuje soudobým dějinám žen a genderu v období 40. a 50. let, nebo americkou architektku a teoretičku Mary Pepchinski. Odborné studie doplňuje závěrečný přehled jmen architektek s poznámkami k proměnám příjmení, který upozorňuje na obtíže při určování autorství (např. v souvislosti se sňatky či rozvody). Publikace tak přispívá nejen k revizi odborného diskurzu, ale i k reflexi samotného procesu psaní dějin architektury.

Monografie je členěna do osmi tematicky ukotvených kapitol, které poji jednotlívý rámec genderové analýzy a kritické reflexe dějin architektury v českých zemích po roce 1945. Každá z kapitol představuje samostatnou odbornou studii, jež se zaměřuje na různé aspekty postavení žen v architektonické profesi.

Úvodní text Petry Hlaváčové *Mlčení o genderu* představuje metodologický vstup do problematiky a ukazuje možnosti využití nástrojů genderové analýzy v rámci architektonického bádání. Následující kapitola Kláry Brůhové *V zajetí „bezženské“ historie?* přináší kritiku na pozadí analýzy odborné literatury a sylabů vysokoškolské výuky. Esej Mary Pepchinski *Rovnost, která stále uniká* nahlíží na pozici žen v architektuře skrze obě strany železné opony mezi lety 1945–1990 a přináší důležitý mezinárodní komparativní rámec. Denisa Nečasová se ve svém příspěvku *Stále především ženami* soustředí na reprezentaci architektek v dobovém tisku a propojuje interdisciplinární přístup k analýze genderových norem druhé poloviny 20. století. Socioložka Karina Hoření a Barbora Vacková svou společnou studii *Nedokončená emancipace* přispěly výpovědí českých architektek, které rekonstruují jejich životní a profesní zkušenosti v prostředí institucionálně rigidních struktur. Následující kapitoly se věnují pojmům jako je autorství, individualita či umělecké tvorbě, mimo jiné na pozadí dobového fungování Stavoprojektu a dalších projektových ústavů, které do značné míry určovaly podobu kariérní trajektorie žen v architektonické sféře. Text Heleny Huber-Doudové *Feministická profesní skica* tematizuje institucionální reprezentaci architektek, jejich viditelnost v muzejních sbírkách a mechanismy odborného uznání. Závěrečná kapitola Šárky Malošíkové *(Ne)viditelné architektky* mapuje profesní život vybraných architektek druhé poloviny 20. století a na jejich příkladech ukazuje rozmanitost úkolů a činností, které formovaly jejich každodenní praxi.

Přispívající autorky ve svých studiích využívají různorodé metodologické přístupy, jež propojují nástroje feministické historiografie, koncept genderu jako analytické kategorie, principy dějin žen a poznatky kulturní historie. Tyto přístupy jsou kombinovány s odborným jazykem dějin architektury a zaměřují se na analýzu strukturálních podmínek, které vedly k marginalizaci žen v architektonické profesi. Jednotlivé kapitoly se zaměřují nejen na absenci žen ve veřejném i odborném diskurzu, ale podrobují kritické analýze i institucionální a kulturní mechanismy, které tuto absenci formovaly a dlouhodobě udržovaly.

Cenným přínosem publikace je rovněž zapojení kvalitativního výzkumu, konkrétně analýz rozhovorů a dotazníků získaných během první fáze projektu. Tyto výpovědi poskytují nejen jedinečné svědectví o podmínkách práce v architektonických ateliérech či projektových ústavech, ale také zprostředkovávají zkušenost nerovnosti, sebepojetí, institucionální adaptace i každodenní praxe, které v běžném archivním materiálu zpravidla chybí. V tomto ohledu publikace navazuje na předchozí snahy o revizi dějin české architektury z genderové perspektivy. Například na kolektivní monografii Růžena Žertová: *Architektka domů i věcí*

(2016)¹, jejímž cílem bylo zviditelnit ženskou zkušenost v architektuře prostřednictvím biografického přístupu. Na rozdíl od tohoto přehledového svazku se však kniha *Ženy v architektuře* zaměřuje především na teoretickou reflexi a kritickou analýzu systémových struktur a kulturních vzorců, které ovlivňovaly nejen výkon profese, ale také způsob, jakým se o ženách v dějinách architektury uvažuje a jak jsou v rámci tohoto oboru zobrazovány.

Výsledkem je metodologicky i odborně pevně ukotvený celek, který nepředstavuje jen sondu do vybrané problematiky, ale také výzvu k jejímu dalšímu promýšlení a rozvíjení. Zvláště v kontextu domácí historiografie architektury, která se otázkám genderu dosud věnovala spíše okrajově, jde o průlomovou publikaci. Její grafické zpracování, jazyková úroveň i výběr obrazového materiálu z ní činí přehlednou, čtivou a vizuálně atraktivní knihu s potenciálem oslovit nejen odbornou, ale i širší čtenářskou veřejnost. Podstatné přitom není jen to, že dává prostor přehlíženým profesním příběhům žen v architektuře, ale především to, že kriticky reflektuje samotné nástroje, jazyk a kategorie, prostřednictvím kterých byly dějiny architektury dosud utvářeny a interpretovány. Nezbývá než doufat, že tento důležitý počín nezůstane ojedinělý, a že podnítl širší debatu i další výzkumy, které budou ženskou zkušenost v architektuře vnímat jako nedílnou součást kulturní paměti, nejen v českém kontextu.

Mgr. Kateřina Bláhová

Ústav historických věd, Fakulta filozofická,

Univerzita Pardubice

katerina.blahova@student.upce.cz

ORCID: 0009-0008-1707-2891

1 Petr KLÍMA (ed.), *Růžena Žertová: architektka domů i věcí*, Praha 2016.